

346

Maart 182 Wz. 310 Wz.

MARIA-BEELTENISSEN IN DE KATAKOMBEN.

In beantwoording van hetgeen wij door de kritiek tegen ons ingebracht zien, moeten we m. i. liefst zoo weinig mogelijk treden. De lezer kan wat wij geschreven hebben, ter hand nemen en het vergelijken met wat de beoordeelaar aanvoert. Is de kwestie persoonlijk, dan is het nog meer raadzaam stil te zwijgen. Zoo niet, dan onderzoek men de redenen der tegenpartij. Heeft hij o. i. ons wederlegd, dan toone men zijn dankbaarheid voor de verheldering zijner kennis door in 't openbaar zijn ongelijk te erkennen, ook wanneer men door dit *terstond* te doen, en het beleidvol zoeken van een overgang te versmaden, een diepe verontwaardiging wekt. Achten we daarentegen zijn bewijsvoering onvoldoende, zoo wijze men hem dit in privaten brief aan, en late hem in 't openbaar het laatste woord.

Dezen stelregel volgende heb ik meermalen mijn ongelijk openlijk erkend en het verkeerd geschrevene *terstond* teruggenomen, b. v. toen eenigen tijd geleden de *Nederl. Kathol. Stemmen* mij aanwezen, dat ik een uitspraak van Aeneas Sylvius (later paus Pius II) op een schismatieke kerkver-

gadering, later door hem verloochend, als rechtzinnig had aangehaald. En als ik mij *niet* wederlegd gevoelde, heb ik meermalen, bijzonder aan roomsch-katholieke beoordeelaars, mijn replek privaat medegedeeld. Bij hen toch is daarvoor nog een andere reden die ook wel tegenover protestantsche woordvoerders geldt, doch daar niet officieel, maar slechts wegens hun partijzucht. Ook de protestantsche partij-woordvoerder toch erkent niet gaarne ongelijk, tenzij deze erkenning zijn positie versterke. Want immers heeft hij een *positie* op te houden. Maar een persoonlijke- of een partij-positie is toch altoos nog minder van beteekenis dan een onfeilbare kerk — en ziedaar juist het geval waarin de roomsch-katholiek zich geplaatst vindt. In elke kwestie die de geloofsbelijdenis der kerk (iets anders dan het geloof der gemeente!) raakt, staat vooruit vast dat de protestant ongelijk *moet* hebben, en heeft deze dus geen kans hoegenaamd om zijn tegenspreker te overtuigen. Zoo beproeve hij dan niet wat hij vooruit weet dat niet slagen kan. Thands verkeer ik in het geval dat ik door dezelfde *Nederl. Kath. Stemmen* beschuldigd word, van het geloof der eerste christenen zoover dit uit de katakomben op te maken is, een verkeerde voorstelling gegeven te hebben. Ook een ander roomsch-katholiek blad nam die beschuldiging van genoemde »Stemmen» over en voegde er het zijne aan toe; doch in den scheldenden vorm, die beantwoording onraadzaam en overbodig maakt. Ik bepaal mij dus tot de *Nederl. Kath. Stemmen*, die waardiglijk spreken.

De zaak is deze. Ik heb een voorlezing gehouden over »Rome, van de katakomben uit beschouwd.» Het verslag van die voorlezing, ter kennis van den schrijver in de *Stemmen* gekomen, geeft hem aanleiding om van mij te zeggen:

»De Kerk der Catacomben is volgens Dr. Gunning niet roomsch geweest, omdat er in de catacomben geen sporen

»te vinden zijn van de Maria-vereering, met andere woorden, omdat *in de katakomben geen Mariabeelden of schilderijen waar Maria op geschilderd staat, worden gevonden.*»

De verzekering, in de door mij onderhaalde woorden vervat, wordt in het volgend artikel van de N. K. St. herhaald. En dan wordt zij in beide deze artikelen met een aantal verwijzingen naar bekende schrijvers, die over de katakomben gehandeld hebben, wederlegd. Zeer duidelijk en volkomen ontegensprekelijk wordt aangewezen dat er wel degelijk een aantal Maria-beeltenissen in de katakomben voorkomen.

Wat nu in deze beide vertoogen van de N. K. St. te waardeeren, ja, maar toch ook met eenige beyreemding aan te zien is, dat is de vriendelijkheid waarmee de steller dier artikelen over mij spreekt. Ik bedoel hier niet persoonlijke beleefdheid, want daaraan heeft deze schrijver mij wel gewend: maar de waardeering van mijn *wetenschappelijk* gehalte in 't algemeen, al heb ik dan, zijns inziens, op *dit* punt deerlijk misgetast. Want het dient gezegd, om te beweren dat er in de katakomben geen Mariabeelden of schilderijen waar Maria op geschilderd staat, worden gevonden, moet men toch — ik zeg niet de katakomben niet gezien, maar ook geen enkel roomsch of protestantsch handboek over de katakomben ook maar oppervlakkig geraadpleegd hebben. Wel worden onderscheidene beeltenissen, hetzij van particuliere personen, vrouwen, jongedochters, echtgenooten of moeders, hetzij van dusgenoemde Oranten, met geen of met twijfelachtig recht voor Mariabeelden aangezien. Maar er blijven toch altoos nog genoeg beelden over waar b. v. het Kind op haren schoot of de drie (of vier) Wijzen uit het Oosten geen twijfel omtrent de beteekenis van het vrouwebeeld overlaten. Dat nu het bovenbedoeld roomsch orgaan over de mij toegediende tuchting met een ietwat

349

kinderachtig plezier, (ik mag geen edeler woord gebruiken) met een »hoort gij, Dr. Gunning?» en allerlei woorden voor welke men stilzwijgend uit den weg gaat, in de handen klapt, is te begrijpen. Dat orgaan is kennelijk aan geen groote triomfen gewoon, daar het over de neêrwerping van een zoo weinig achtbaar tegenstander als ik in zijn oog ben, reeds zoo uitgelaten is! Maar in een degelijk blad als de N. K. St. is de beleefde waardeering van het wetenschappelijk gehalte van een man die durft zeggen, dat er in de katakomben geen Maria-beelden zijn, inderdaad bevreemdend. Dat dit blad niet scheldt, spreekt van zelf. Maar van »een man als Dr. Gunning» enz. te spreken bij zoo schromelijke — òf onkunde òf kwade trouw, dat gaat waarlijk vèr!

Ik schrikte dan ook toen ik las dat ik dit gezegd had. En daar deze voorlezing, over de katakomben door mij gehouden, waarschijnlijk niet in 't licht verschijnt, achtte ik mij verplicht op deze artikelen te antwoorden. Het ware toch mogelijk dat ik mij versproken had, of dat het verslag in het Haagsch Dagblad hetwelk de schrijver in de N. K. St. volgde en (trouwens tegen de eigen betuiging van den kundigen verslaggever) bijna woordelijk getrouw noemt, uit misverstand zoo iets had geschreven. In het eerste geval moest ik het gezegde dadelijk terugnemen; in het tweede, tegen de misstelling opkomen.

Ik sloeg oogenblikkelijk mijn aantekeningen op. Voor alles wat ik in 't openbaar spreek, gebruik ik losse aantekeningen, die alle denkbeelden uitdrukken maar den vorm aan 't oogenblik overlaten. Hier lees ik woordelijk: »de geheele geloofsvorm *dezer oudste tijden* noch protestantsch noch roomsch. Niet *protestantsch*, want een waas »van naïef classicisme gelijk bij Clemens, enz.: en een zeer »concreet, symbolisch geloof aan de groote feiten der heilige

»geschiedenis, zonder dogmatische bepaaldheid of die eenheid van afleiding hetzij uit rechtvaardiging uit het geloof, »hetzij uit Gods soevereiniteit, die luthersch of gereformeerd »is. Niet roomsch, want geen spoor van hierarchie of Maria- »of heiligendienst.»

Daarop heb ik ten bureele van het Dagblad, waar men mij vriendelijk inzage gunde, het N^o. van 2 Dec. 1881, waarin het verslag van die lezing voorkomt, geraadpleegd. Ik lees daar: »niet roomsch, omdat er in al die overblijfselen uit de eerste christen-eeuwen geen enkel bewijs te »ontdekken was van de onderstelling dat in die eerste tijden »de Mariadienst had bestaan, een pauselijk onfeilbaar gezag »gegolden of de avondmaalsbediening reeds een versteening »was geworden.»

De laatste woorden over het Avondmaal drukken niet juist mijn meening uit, en staan dan ook niet in 't concept, schoon ik over de mis toch een woord, en later uitvoerig sprak. Maar de door mij onderhaalde woorden: »de oudste, eerste tijden, de oudste christen-eeuwen» wat be teekenen zij? *Den eersten tijd, den tijd der vervolgingen.* Want de geheele voorlezing handelt, blijkens het program, uitdrukkelijk slechts over den tijd des overgangs van het oude heiden- tot het christendom. En dat na dien tijd der vervolgingen onmiddellijk de hierarchie, de pauselijke aanspraken, de *roomsche* wijziging der christelijke leer zich kenbaar maakten, heb ik in deze zelfde voorlezing, ook blijkens het verslag in het Dagblad, ⁷aangetoond niet alleen, maar ook in zijn noodzakelijkheid gemotiveerd. En verder ziet de lezer duidelijk, dat ik niet spreek over het al of niet bestaan van *Maria-beeltenissen*, maar over de *roomsche* *Maria-verering*. Dat Maria afgebeeld wordt in de katakomben gelijk zij in de H. Schrift voorkomt, is natuurlijk en noodzakelijk: maar wat ik, blijkens eigen aantekeningen

en Dagblad-verslag, ontkend heb en blijf ontkennen, is enkel *dit*, dat Maria in de katakomben uit de eerste tijden zou voorkomen als vereerd gelijk de roomsch-katholieke kerk haar eert.

Er is dus geen kwestie hoegenaamd van, dat ik *het bestaan van Mariabeelden* in de katakomben ontkend zou hebben. Dit is ook inderdaad, de geëerde schrijver in de N. K. St. veroorlove mij dit in 't voorbijgaan op te merken, wat al te dwaas. Wij protestanten, — indien wij althans, gelijk ik met velen, tot het middelslag van gestudeerde personen en niet tot de vooraanstaanden behooren, wier kunde te betwijfelen belachelijk zou wezen, — wij protestanten moeten voor onze roomsche broeders of ter kwader trouw of onkundig zijn. Ik vond dan ook in roomsche beschouwingen, die ik de eer had over mij te lezen, altoos dat ik geen roomsche auteurs gelezen heb, van Trente noch Catech. Rom. weet, Thomas v. Aq., Bellarminus enz. niet dan bij name ken. Eens, toen door uitgeschreven aanhalingen uit de Disp. de contro. van den laatstgenoemde bleek dat ik hem kende, hernam men dat ik hem dan ja, gelezen had, maar hem toch niet begreep. Dit zij zoo: het kan, naar de eischen der partijstelling, niet anders. Maar als men het al te ver drijft, maakt men zichzelf krachteloos. Zoo hier in dit geval. Dat ik niet »beslagen ten ijs kom,” en geen »diepe studie vooraf over mijn onderwerp gemaakt heb”, moet mijn geachte tegenstander wel beweren, en ik verg van hem niet, het tegendeel te gelooven. Maar dat ik gezegd zou hebben: »er worden in de katakomben geen Mariabeelden of schilderijen waar Maria op geschilderd staat, gevonden” — waarlijk dit gaat de mate van onkunde die den gewonen protestant, en zoo ook mij, in de hedendaagsche roomsche polemieek toe komt, toch eenigszins te buiten.

Wat nu echter de zaak zelf betreft, namelijk dat in de eerste eeuwen geen spoor van de roomsche Maria-verering in de katakomben te vinden is — dit valt niet moeielijk te bewijzen.

Ik wil uit een of ander der vele handboeken die ik raadpleegde, b. v. uit het boek van Spencer Northcote, door Dr. G. A. Hulsebos met een belangrijke inleiding vertaald, of uit Withrow's the catacombs of Rome, enz., hier niet datgene wat mijn bewering bevestigt, uitschrijven.¹⁾ Het uitvoerigste wat mij vergund was te leeren kennen, is het beroemde prachtboek van Louis Perret, Catacombes de Rome, in 6 folio deelen. De schrijver heeft echter aan zijn illustratiën, die overigens van hooger waarde zijn dan de bijgevoegde tekst, te zeer door schoone kleuren een zekere prae-raphaelitische tint gegeven. Ook in dit opzicht is veel nauwkeuriger het laatst verschenen prachtwerk, een ware reuzenarbeid van geleerdheid en volhardende toewijding van vele jaren, die den schrijver bijkans gezondheid en leven gekost heeft. Ik bedoel het vóór mij liggende: Les Catacombes de Rome, histoire des arts et des croyances religieuses pendant les premiers siècles du Christianisme, par Theophile Roller. Hier zijn de afbeeldingen waar het vooral op aan kwam, bij magnesium-licht in de katakomben zelfe gefotographeerd, en dus alle moge-

¹⁾ Ook roomsche schrijvers, als zij zich tot aanwijzing van het bestaande bepalen, kunnen hiertoe zeer goed dienst doen. Tot mijn leedwezen is de schoone R. C. *Real-Encyclopädie der christl. Alterthümer* van F. X. Kraus (die bij de letter C. geen artikel over de katakomben heeft) nog niet tot dien naam gevorderd. Ik ontving althands nog niet verder dan de 6de Afl., die tot een eindweegs in de G gaat. Den beschaafden, niet geleerden lezer verwijs ik naar het zeer goede boekje »Rom's altchristliche Coemeterien, van Ferdinand Becker (vooral op de Rossi steunende): voor ons onderwerp ald. bl. 105 en vv.

lijkheid van dwaling, wat de reproductie betreft, uitgesloten. De zeer uitvoerige afbeelding van al wat belangrijks in de katakomben of in de musea te Rome voorhanden is, wordt begeleid door een beschrijving, van welke ik telkens bij het lezen en bestudeeren de eenvoudige trouw, de kritische nauwkeurigheid en voor ieder verstaanbare duidelijkheid heb leeren waardeeren.

Welnu, in deze beide werken heb ik uit de oudste tijden geen Maria-beeltenis gevonden met welke een protestant geen vrede zou kunnen hebben. Ook wordt daar altoos de aandacht op het Kind, niet op de Moeder gevestigd, en komt het aantal der Maria-beelden, in vergelijking met dat der overige afbeeldingen, niet overeen met de betekenis welke de H. Maagd in de latere roomsche kerk heeft. De duidelijkste inlichting geeft ons Roller.

Ik verwij's in dat werk, om mij tot het hoofdzaaklijke te bepalen, naar de fresco's uit de »Grieksche zaal" in de begraafplaats van Priscilla (T. I. p. 74 vgg.) uit de 2de eeuw; naar de magnesium-photographiën van een fresco uit de begraafplaats van Petrus en Marcellinus, naar de dito uit een dito van de begraafplaats van Domitilla (Ner. en Achill.), de afdrukken van een vaas uit het Museum Kircher, en van een marmer van Ravello (T. II p. 145 vv.) uit de derde eeuw; en zelfs naar de groep der Mad. van de heil. Agnes T. II p. 204 vv.) ¹⁾ of de gravures naar de teekeningen van Aringhi en Boldetti (T. II p. 213 vv.)

¹⁾ Hier duidt het bekend Constantiniaansch monogram aan, dat wij in de 4de eeuw zijn. Dit beeld, door Martigny na het concilie van Efesus (431) geplaatst, werd in elk geval niet voor heilig gehouden, daar men er, evenals te Milaan door et Avondmaal van Leonardo da Vinci, eene deur doorheen heeft geslagen. Doch het is, ondanks de bewijsoveringen van Marchi en Garrucci, onzeker of wij hier wel met een Maria-beeld te doen hebben.

waar het niet geheel zeker is of wij wel voorstellingen van de Maagd Maria hebben. Ik zou de uitvoerige beschrijvingen van Maria, t. d. p. gegeven en geheel met de bijgevoegde afbeeldingen overeenkomende, hier kunnen wedergeven. Maar liever trek ik het resultaat aldus samen.

In de 2de eeuw (want uit de 1ste eeuw hebben wij niets gewaarborgds, dan een onbeduidende inscriptie) zien wij Maria voorgesteld zooals ook wij protestanten haar volgens de bijbelsche verhalen eeren, als de Moeder des Heeren, de gezegende onder de vrouwen, niet omdat zij de onbevlekt ontvangene hemelkoningin zou zijn, maar omdat zij geloofd heeft. De wijzen uit het Oosten brengen offeranden, niet aan haar, maar aan het Kind dat op haar schoot gezeten is; gelijk een daarbij staand profeet de ster toont, die de natien verlicht, niet in den persoon van Maria, maar van haren Zoon. In de 3de eeuw is de Maagd nog eenvoudig en aansprakeloos, maar toch reeds geëerd, op de eere-kathedra gezeteld. In de 4de en 5de eeuw zien wij den nimbus het hoofd der heiligen, de beeltenis van Christus en ook van de heilige Maagd omgeven. Maar de hemelkoningin komt eerst in de middeleeuwen, b. v. in de basiliek van S. Clemente, voor.

Nu ben ik gaarne bereid, wat ik hier in algemeene trekken heb geschetst, in bijzonderheden nader te staven. Maar het zal niet kunnen dienen om mijn geëerden tegenstander te overtuigen. Waarom niet? Omdat hij voorvechter der roomsch-katholieke kerk is. Als zoodanig kan hij niet anders dan mijn blik op deze dingen bevooroordeeld noemen. De protestant, bovendien als zoodanig volgens een vroegere verklaring van de N. K. Stemmen »woedende vijand van alle kunst'', is evenmin als hij in de bijbelsche berichten omtrent Maria, die hij van harte aanneemt, overeenstemming met de kerkleer omtrent de

onbevlekt ontvangen Moeder Gods kan zien, in staat om bij de eenvoudige, reine gestalte die uit de eerste tijden der katakombenschildering Maria voorstelt, met het oog des geloofs de lijnen te verlengen, de kleuren te verhoogen, den goddelijken glans te zien doorschemeren die de heilige Koninginne des hemels omgeeft.

Haar zien echter de geloovige roomsch-katholieke uitleggers ook in de oudste beeltenissen zoowel als in de bijbelsche verhalen. Ik ben er zeer verre van verwijderd, hen daarom persoonlijk bevooroordeeld te noemen. De roomsche kerk laat in dingen die met het geloof samenhangen (gelijk hier het geval is) alleen in schijn, niet inderdaad, discussie, d. i. onbevangen erkenning van de mogelijkheid van dwaling toe. In eene of andere bijzonderheid kan de ketter tegenover den verdediger der roomsch-katholieke leer gelijk hebben. Maar bijaldien dit zoo ver zou gaan, dat een leerstuk der kerk daardoor aan het wankelen zou gebracht worden, moet deze ketter in het ongelijk komen. De kerk toch imponeert zich aan hare kinderen, wil niet door hun vrije keuze, die de mogelijkheid van haar dwalen onderstelt, beaamd worden.¹⁾ Haar trouwe zoon kan dus bij eene discussie als deze niet gelijk de protestant²⁾ het resultaat, welk het dan ook zij, af-

¹⁾ Can. et decr. S. S. Conc. Trid. Sess. VII Can. 14. Si quis dixerit, hujusmodi parvulos baptizatos, quum adoleverint, interrogandos esse an ratum habere velint quod patrini eorum nomine, dum baptizarentur, polliciti sunt; et ubi se nolle responderint, suo esse arbitrio relinquendos; nec alia interim poena ad christianam vitam cogendos, nisi ut ab eucharistiae aliorumque sacramentorum perceptione arceantur, donec resipiscant: anathema sit. Zie over dit laatste, de straf die in dat geval moet opgelegd worden, de ironische doch ware opmerking van Chemnitz in zijn Examen Decr. Conc. Trid. Part. II Loc. 2 Sect. 11 aan het einde.

²⁾ Ik bedoel den protestant die niet partij-verdediger is of een

wachten. Tot alle roomsche denkbeelden, dit erken ik gaarne, is de kiem in de geloofsopvatting van de christenen der eerste eeuwen reeds aanwezig. De hierarchie, wier middelpunt Rome is, voelen wij reeds in de derde eeuw — ik merkte het in de besproken voorlezing zelve op — vrij duidelijk beginnen, zich baan te breken ter oefening van haar deels heilzamen, deels noodlottigen, maar in elk geval historisch-noodzakelijken invloed. Ook voor de Maria-idee geldt ditzelfde. Licht kon het mogelijk zijn, dat het aan den dag treden der specifiek-roomsche richting in de christelijke kerk nog veel vroeger terug te dateeren ware, dan de historie ons doet zien. Feitelijk is het niet zoo geweest: de historie spreekt er tegen. Maar *als* het geschied ware, *als* wij het historisch moesten constateeren, welnu, dan zou daaruit blijken, dat storende invloeden als de van ouds te Rome inheemsche heerschzucht, die op de leervorming ten allen tijde werkte, of zulke invloeden van welke reeds Paulus gewaagt als van slagboomen tegen zijn »ijver om de Gemeente als een reine Bruid Christus toe te voeren", veel vroeger dan wij tot nog toe dachten, den Hof des Heeren waren binnengeslopen.

Doch hier heb ik een misverstand af te snijden. Het zou kunnen schijnen mijn bedoeling te zijn, dat de protestantsche (en onder deze dan de gereformeerde) opvatting der waarheid bij uitsluiting zuiver schriftuurlijk ware, en het specifiek-roomsche niet dan dwaling en zonde. Aldus meen ik niet. Van heeler harte protestant en aan de be-

positie te handhaven heeft. Deze laatste kan daar hij niet slechts een middelpunt, een beginsel, maar een kader, een samenstel van overtuigingen, het koste wat het kost, te verdedigen heeft, dus ook niet het resultaat, welk het dan ook zij, afwachten. Maar hij is dan ook, hoe orthodox-protestant zijn belijdenis ook wezen moge, in beginsel *roomsch*.

lijdenis mijner kerkgemeenschap gehecht, zie ik echter, naar de heilige Schriften, de volle waarheid, de geopenbaarde, vleeschgeworden, persoonlijk sprekende en levende Waarheid nergens anders dan in den Heere Jezus alléén. Maar ik acht de volheid van Christus in niemand, ook niet in één Apostel, geheel ontvouwd. Zoo zie ik in de Schrift Paulus, den apostel die de *vertikale* lijn des geloofs trekt, met Jakobus, die de *horizontale* lijn der allen omvattende *liefde* beweegt, wel zeer zeker één in Christus, in het *middelpunt*, maar niet in den *omtrek*, de bepaalde geloofsbeschrijving, aan elk van beiden eigen. Ik ken de uitlegkundige redeneeringen met welke men dit verschil poogt te veronzijdigen, door te beweren dat Paulus een ander geloof bedoelt dan Jacobus, enz., maar zij bevredigen mij niet. Uit gehoorzaamheid aan het Schriftwoord derhalve, onder hetwelk ik mij onvoorwaardelijk buig, vereffen ik niet wat Gods Woord niet vereffent. De apostelen, met hun verscheidenheden, hebben gesproken door den Heiligen Geest; en daar de Heilige Geest alles uit Christus neemt, zoo geloof ik dat het begin dier bestaande verschillen ligt in Christus zelve, namelijk daarin dat zijn volheid te rijk is om in één mensch, één geestrichting, geheel te kunnen opgenomen worden. Is nu de protestantsche opvatting bepaaldelijk aan Paulus, de roomsch-katholieke bepaaldelijk aan Jakobus meest verwant, zoo geloof ik dat beide afdelingen een historisch recht hebben; gelijk wij ze dan ook in de historie veel vroeger dan in de 16de eeuw, ja, van den beginne af, zich naast elkander zien vormen. Is de Kerk gebouwd op het fundament der apostelen en profeten, zoo meen ik het apostolisch, regeerend, samenhoudend element veel meer bij de roomsch-katholieken, — het profetische, dat zich als in Israël tegen het bevrozen der instelling aankant, veel meer bij de protestanten werkzaam

te zien. In dier voege denkende, neem ik niet een hoogmoedig, zich boven de tegenstellingen verheven wanend, standpunt in. Wat ik boven het vermogen van een kerkgenootschap, te boven dat van twee Apostelen des Heeren, voor wie beide woord ik met gelijken eerbied als voor Gods Woord buig, moet achten te zijn, daarvan meen ik niet dwaselijk dat ik of iemand anders het zou kunnen. Ik sta met mijn volle hart en, mocht het zijn! met geheele toewijding van mijn leven aan de protestantsche zijde; want ik geloof dat de roomsche en de protestant beiden eenzijdig zijn, en zulks zoolang wij in dit vleesch wonen, niet kunnen ontgaan; doch dat de protestant boven zijn roomschen broeder dit groot voordeel heeft, dat hij zijn eenzijdigheid *ziet* en *erkent*. Hij acht geenszins, als een twijfelaar, dat de waarheid niet hier op aarde te verwezenlijken zou zijn; maar integendeel, hij weet dat zij verwezenlijkt *is* in Jezus Christus. En juist omdat Christus moet heerschen, d. i. zich de geheele wereld met haar duizend levensvormen tot werktuig, tot orgaan wil maken, om zoo de levenskiemen welke in die wereld liggen, tot ontvouwing te brengen, juist daarom weeft Hij, de eeuwige Christus, zich in den loop der eeuwen het kleed waarin Hij vóór ons staat. Christus blijft niet eenzaam staan, alsof wij, zijn gemeente, geen verbinding met Hem hadden, en Hij zijn leven, de waarheid, het eeuwige leven, ons niet zou kunnen mededeelen. Maar juist omdat Hij dit inderdaad *doet*, juist omdat ook wij Protestanten in Christus de waarheid *hebben*, kunnen we haar ook bij onze roomsch-katholieke broeders, hoewel in anderen vorm, onderscheiden. Naar mate iemand de volle waarheid heeft, weet hij ook dat hij haar slechts aanvankelijk, slechts in het middelpunt, en nog niet in den omtrek, heeft. Daarom is dan ook de belijdenis dat wij alleen in den geloove,

niet uit de werken, gerechtvaardigd zijn, of dat wij alleen nit Gods vrije, verkiezende genade leven (deze twee uitdrukkingen beteekenen dezelfde zaak) de hoogste uitdrukking der waarheid. En als zoodanig brengt het de diepste verootmoediging mede, als wij zien op den broeder die aan de andere zijde staat: want dat hij ons miskennen kan, is voor een groot deel onze eigen schuld.¹⁾

J. H. GUNNING JR.

¹⁾ In een volgend N°. dezer Stemmen hoop ik te antwoorden op de beschuldiging der N. K. Stemmen, dat ik het roomsch karakter van Shakespeare en Calderon zou hebben miskend. Het zij mij hier vergund, als bewijs der onmogelijkheid dat de beschouwing van den protestant in een punt als het in dit opstel besprokene, bij den roomsch-katholiek zou kunnen ingang vinden, nog het volgende aan te voeren. In eene lofrede op de H. Moeder Anna, als patrones der hulpkerk van St. Nicolaas binnen de Vesten te Amsterdam gehouden (welke gedrukt is, anders zouden wij haar niet beoordeelen) naar aanleiding van Jes. 45: 3 »dabo tibi thesauros absconditos» — wordt uit de omstandigheid dat de Overlevering ons omtrent de H. Anna niets vermeldt, bij overweging dat zij toch de moeder van 's Heilands Moeder geweest is, afgeleid dat deze onbekendheid een verborgenheid, dat is, eene verheven deugd, is geweest. De verborgenheid der H. Moeder Anna wordt alzoo voorgesteld »als het gevolg en de volmaking harer deugd. Zij was verborgen als huisvrouw; zij was »verborgen als moeder, omdat zij, ten derde, verborgen was in God.» In dit leerrijk voorbeeld kan blijken hoe onvermogen de protestant is om den roomsch-katholiek te verstaan. Hij toch, de protestant, zal meenen dat zulk een uitlegging de overlevering niet gelooft, maar *beheerscht*; dat er hier met haar *gespeeld* wordt in plaats van *onderwerping* aan haar; en dat, waar niets omtrent de H. Anna door de overlevering vermeld wordt, er ook niets anders van haar te zeggen valt, dan dat zij ons onbekend is. Hierin moet echter de roomsch-katholiek de *onkunde* van den protestant beklagen. En evenzoo wanneer hij, de arme geesteloze protestant, in de beeltenissen van Maria in de katakomben niets anders ziet, dan er werkelijk geteekend staat. Voor den roomsch-katholiek daarentegen moet het, naar de methode der uitlegging, in deze lofrede op de H. Anna gevolgd, zonneklaar zijn dat, de beeltenissen van Maria in de katakomben niemand anders dan de onbevlekt ontvangen Moeder Gods teekenen.